

Lausunto toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Johdanto

Sosiaali- ja terveysministeriö pyytää lausuntoanne luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta.

Tausta

Pääministeri Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelmakirjausten mukaan hallitus toteuttaa toimeentulotuen kokonaisuudistuksen, joka vahvistaa henkilön itsenäistä selviytymistä, vähentää pitkäaikaista toimeentulotukiriippuvuutta ja selkiyttää toimeentulotuen roolia viimesijaisena harkintaa vaativana rahaetuutena. Hallitusohjelman mukaan toimeentulotuen uudistuksella tavoitellaan myös julkistalouden säästöjä.

Tavoitteet

Esitysluonnoksen tavoitteena on vahvistaa toimeentulotuen luonnetta viimesijaisena ja väliaikaisena tukimuotona. Esityksellä tavoitellaan myös toimeentulotukimenojen kasvun hillintää. Esityksessä tiivistettäisiin velvollisuutta hakea ensisijaisia etuuksia ja ilmoittautua työttömäksi kokoaikatyön hakijaksi työvoimaviranomaiseen. Tilanteita, joissa toimeentulotuen perusosan alentaminen olisi mahdollista, lisättäisiin. Perusosan alentamisprosentteiksi ehdotetaan 20, 40 ja 50.

Perustoimeentulotuen tasoa leikattaisiin yli 18-vuotiaiden henkilöryhmien osalta 2–3 prosentilla. Lasten perusosia ei kuitenkaan leikattaisi.

Esitysluonnos sisältää myös muita ehdotuksia, joiden tavoitteena on vahvistaa tuensaajan velvollisuutta käyttää tulonsa omaan elatukseensa tai asunnon vuokraan taikka nopeuttaa, sujuvoittaa, selkeyttää tai yksinkertaistaa perustoimeentulotuen käsittelyä. Lisäksi kuntien rahoitusosuutta perustoimeentulotuesta lisättäisiin 18–24-vuotiaiden toimeentulotuen saajien osalta, mikä korvattaisiin kunnille peruspalvelujen valtionosuusjärjestelmän kautta.

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Sosiaalityöntekijäin liitto ry lausuu seuraavasti. Koskien velvollisuutta ilmoittautua työnhakijaksi on voimassa olevassa toimeentulotukilaissa jo asiakokonaisuutta riittävästi säätelevä pykälä 2 a.

Lakimuutos on tältä osin aiheeton, koska lain pykälän nykymuotoilu on täysin riittävä.

Sosiaalihuollon harkintaa ja osaamista ei voida poistaa toimeentulotuesta, etenkin kun toimeentulotuki on osa sosiaalihuoltoa, jota Kela ei toteuta. Tämän selvennys puuttuu ehdotuksesta ylipäättään. Lisäksi nykyisen lain pykälän 2 a kohta: ”5) ole muun edellä mainittuihin verrattavan hyväksyttävän syyn vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä.” tulee säilyttää myös tulevaan toimeentulotukilakiin. Edellä mainitussa viitattuun muuhun hyväksyttävään syyhyn liittyvän arvioinnin on kykenevä tekemään sosiaalihuollon ammattihenkilö ja tehty arviointi tulee hyväksyä Kelassa.

Koskien velvoitetta hakea ensisijaista etuutta on tällainen velvoite jo voimassa olevassa toimeentulotukilaissa. Koska nykyinen muotoilu täyttää jo ehdotuksen sisällön edellä mainituilta osin, on pääteltävissä, että lakimuutoksen ensisijainen tavoite on sanktoida perustoimeentulotuen hakijoiden toimintaa kattavammin. Koska sanktioinnissa keinona käytettäisiin perusosan alentamista, ei lakimuutosta voida pitää hyväksyttävänä eikä perusteltuna. Tämä siitä syystä, että perustoimeentulotuen alentaminen vaarantaa ihmisarvoisen elämän edellyttämän turvan mukaisen välttämättömän toimeentulon ja on kohtuutonta. Perusosan alentaminen vaarantaa lisäksi koko ruokakunnan välttämättömän toimeentulotuen silloin kun ruokakunnassa on enemmän kuin yksi henkilö.

Koskien perusosan alentamista lakimuutosehdotus ei ole perusteltu eikä hyväksyttävä. Alentamisen vahvistaminen on tarpeetonta, koska sosiaalihuollon tarpeessa olevan ihmisen perustoimeentulotuen perusosan alentaminen on aina kohtuutonta ja uhkaa toimeentulon turvaa. Näin ollen alentaminen on jo lähtökohtaisesti perusoikeuksien vastainen toimi. Lisäksi on huomioitava, että työttömyysetuuden maksun loppuminen tai niin sanottu karenssi eivät voi olla syynä perustoimeentulotuen alentamiselle. Tämä aiheuttaa kohtuuttomia tilanteita etenkin silloin, kun henkilö on joutunut irtisanoutumaan huonojen työolojen tai työssä tapahtuvan kaltoinkohtelun johdosta. Lisäksi yksilöä ei voida pakottaa hakemaan vastentahtoisesti koulupaikkaa, koska yksilöillä on oikeus valita taipumuksiaan ja toiveitaan vastaava koulutus.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Perustoimeentulotuen laskelmassa käytettävää perusosaa ei tule leikata. Perustoimeentulotuki on osa lainsäädäntöä, joka takaa perusoikeudet ihmisille Suomessa. Perustuslain takaamia oikeuksia ei saa heikentää. Muuta lainsäädäntöä tulkittaessa tulee huomioida käytettävän perustuslakimyyntönteistä tulkintaa. Tätä ei ole huomioitu kyseessä olevassa lakiesityksessä lainkaan, ja siksi esitys on vähintäänkin sivistysvaltiollisen moraalien ja järjenvastainen. Lausuntoehdotuksessa on perusteltu perusosan leikkaamista sillä, että perustoimeentulotuen perusosan leikkaaminen ei heikennä minimieksistenssiä, koska perustoimeentulotuen on tulkittu turvaavan enemmän kuin minimieksistenssin. Perustuslain takaama viimesijainen toimeentulo ei kuitenkaan tarkoita pelkkää minimieksistenssiä, ja siksi tällaista ministeriön ehdottamaa perustelua ei voida käyttää. Lisäksi ehdotuksen johdannossa ei ole riittävästi korostettu sitä, että toimeentulotuki, ja perustoimeentulotuki osana sitä, ovat sosiaalihuoltoa ja eivät ole osa sosiaaliturvajärjestelmää. Kyseessä oleva lakimuutosehdotus ei noudata kansainvälisiä sopimuksia eikä kunnioita lasten oikeuksia sellaisenaan. Perusosan leikkaaminen heikentää lapsiperheissä lasten oikeutta viimesijaiseen toimeentuloon ja huolenpitoon. Tämä on täysin kestävä ehdotus ja osoittaa ymmärryksen puutetta perustoimeentulotuen rakentumisesta ja huono-osaisten ihmisten ja perheiden kokemista haasteista. Lisäksi se on yhdenvertaisuuslain vastainen, koska se lisää suoraan tietyn ihmisryhmän syrjäytymistä ja kurjuutta.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Kelalle ei tule voida antaa oikeuksia ihmisten yksityisiin pankkitietoihin. Nykyinen lainsäädäntö on tältäkin osin riittävä. Käytäntö johtaisi siihen, että julkisena viranomaisena sosiaalihuollon ammattihenkilöllä ei olisi muuta keinoa kuin ohjata perustoimeentulotuen hakijoita pois pankkipalveluista, koska heidän yksityisyytensä (PL 10) vaarantuisi muuten tarpeettomasti.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Koska kuntien rahoitusosuus korvattaisiin täysimääräisesti, ei muutoksella olisi todennäköisesti ehdotettua vaikutusta. Se lisäisi ainoastaan byrokratiaa ja julkisia kuluja. Toimeentulotuen rahoitus tulee varmistaa joka tapauksessa viime kädessä valtion rahoituksella ja sitä ei voida leikata rikkomatta perustuslakia.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Sosiaali- ja terveysministeriön tulee välittömästi korottaa kohtuuvuokratrajoja. Lakiehdotukseen tulee lisätä mahdollisuuksia myös Kelalle huomioida yli kohtuuvuokratrajojen meneviä vuokria, silloin kun se on perusteltua. Lakiehdotuksen tulee paremmin huomioida perustuslain 19 pykälän kohta: ”Julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä.” Lisäksi sivistysvaltiossa tulee huomioida riittävä asumisväljyys ja lastensuojelulain takaamat oikeudet.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Lakiehdotusta varten ei ole tehty riittävää vaikutusten arviointia. Lakimuutokset ovat pääsääntöisesti lasten oikeuksien vastaisia ja perustuslain vastaisia. Muutokset tulisivat lisäämään rikollisuutta, väkivaltaa, inhimillistä kurjuutta, syrjäytymistä, työttömyyttä, päihde- ja mielenterveysongelmia, eri väestöryhmien välisten terveyserojen syventymistä sekä lastensuojelun ja muun sosiaalihuollon tarvetta. Lisäksi ne veisivät Suomea yhä kauemmas länsimaisesta sivistys- ja oikeusvaltioperinteestä.

Muu lausuntopalaute:

On hyvä mainita aluksi se, että sosiaalihuollossa vaativinta ja ammatillisesti pätevintä asiantuntijuutta edustaa ja toteuttaa sosiaalityöntekijöiden ammattiryhmä. Vaikka toimeentulotukilaki ei erikseen mainitse sosiaalityöntekijöitä, on hyvä tiedostaa, että toimeentulotuesta päättää lopullisesti aina sosiaalityöntekijä. Sosiaalityöntekijä on sosiaalihuollon alalla ainoa akateeminen ammatti ja täten ammattiryhmä, jolla on paras osaaminen, tieto ja taito päättää toimeentulotuesta ja arvioida sen tarvetta ja perusteita. Toimeentulotuen avulla varmistetaan ihmisen perusoikeuksien toteutuminen, ja tämä arviointi ei voi koskaan olla matalammin kuin yliopistotasoisesti koulutetun ammattiryhmän vastuulla.

Toinen olennainen huomio liittyen toimeentulotukeen on, että toimeentulotuki on sosiaalihuoltoa. Kela ei toteuta sosiaalihuoltoa. Kela tekee perustoimeentulotuen laskennallisen osuuden ja käyttää omaa harkintaansa, joka ei perustu sosiaalihuollolliseen osaamiseen. Toimeentulotuen merkitystä sosiaalihuollon, ja siten sosiaalityön, työvälineenä on vahvistettava. Nykyinen esitys ei tähän nyt pyri, ja siksi se on kokonaisuudessaan vastustettava. Lisäksi työryhmän valmistelemasta ehdotuksessa hämmentää se, että selvästi ehdotuksen laatijat eivät ole olleet riittävän informoituja

toimeentulotukeen olennaisesti liittyvästä keskeisestä tiedosta ja sosiaalihuollon merkityksestä ja roolista yhteiskunnassa ylipäättään. Lausunnon ehdotukset tulevat yksiselitteisesti lisäämään muun muassa syrjäytymistä, yhteiskunnan polarisoitumista, kurjuutta, hätää, rikollisuutta ja lastensuojelun tarvetta sekä ovat yksiselitteisesti perustuslain vastaisia. Esitys sotii yhdenvertaisuuslakia ja perustuslain yhdenvertaisuustavoitetta vastaan. Esityksessä heikennetään perusoikeuksia - perustuslaki ei takaa pelkästään minimieksistenssin turvaa.

Lisäksi Sosiaalityöntekijäin liitto haluaa kommentoida muita lakiehdotuksen osia sekä pyytää ministeriötä työstämään lakiehdotusta lisää ja huomioimaan edellä esitetyn lisäksi seuraavat asiat.

Toimeentulotukilain 11 § huomioon otettavina tuloina ei oteta huomioon vähäisiksi katsottavia ansiotuloja ja avustuksia. Tätä ei saa muuttaa eikä lakiehdotus tältä osin ole kannatettava. Lisäksi ansiotuloista on tehtävä edelleen vähintään 150 euron vähennys tulonsaajaa kohti, kun tuloja huomioidaan perustoimeentulotuen laskelmalla. Pankkioikeuksien antaminen Kelalle on yksityisyydensuojan rikkova toimi. Jos tämä sallitaan, tulee voida asioida ilman pankkia. Pankkitiliä ei voida velvoittaa olevan ihmisillä muutenkaan.

Lakiin tulee lisätä hyvinvointialueille mahdollisuus ilman erityistä kiireellisyyttä myöntää toimeentulotukea ilman Kelan käsittelemää perustoimeentulotukea. Kela ei määrää tai ohjaa sosiaalihuoltoa. Lakiin tulee vahvemmin kirjata, että sosiaalihuolto päättää itsenäisesti myös perustoimeentulotukeen kuuluvista menoista ja voi niihin myöntää tukea itsenäisesti.

Lakiin tulee lisätä velvoittavuus sosiaalihuollon ammattihenkilölle tehdä myönteinen päätös toimeentulotuesta, mikäli hän on puoltanut Kelalle jonkin asian myöntämistä perustoimeentulotukena, mutta Kela ei ole myöntänyt haettuun asiaan perustoimeentulotukea.

Lakiin pitää lisätä sosiaalihuollon viranomaiselle velvoittavuus paikata tilanteessa, jossa Kela ei voi tehdä päätöstä. Lisäksi laista pitää poistaa hakemuksen siirtorajoitukset, koska suurin osa harkinnanvaraisesta toimeentulotuesta kuuluu myös perustoimeentulotukeen. Toimeentulotuen idea on, että se on kolmiosainen kokonaisuus ja että osat eivät ole luonteeltaan välttämättä irrallisia.

Lisäksi Kelaa pyydetään ohjeistettavan sosiaali- ja terveysministeriön tarkemmalla soveltamisohjeella, kuten aiemmin julkaistu Opas toimeentulotukilain soveltajalle. Kelan seuraaviin puutteellisiin ja lain hengen vastaisiin toimintakäytäntöihin tulee välittömästi puuttua: Loppukuun tulojen huomioiminen alkukuulle, siten että esimerkiksi 26. päivä tuleva tulo olisi laskennallisesti

käytettävissä kuun 1. päivä. Tulojen keksiminen tiliotteiden puuttuessa: Jos hakija ei saa virallista tiliotetta hakukuukaudelta, ei hakemuksen käsittelijä saa keksiä tai olettaa laskelmalle tuloja, joista hakija ei ole ilmoittanut. Lisäksi Kelan tulee korjata toimintaansa ja huomioida, että perustoimeentulotuessa ei voida takautuvasti korjata päätöksiä ja linjauksia asiakkaille epäedullisesti.

Perustoimeentulotuen seitsemän (7) arkipäivän käsittelyaikaa pitää lyhentää, jotta asiakas ehtii saada harkinnanvaraisen toimeentulotuen kohtuullisessa ajassa. Nyt käsittelyaika on 14 arkipäivää (7+7). Perustoimeentulotuen Kelaan siirtymisen myötä perustoimeentulotuen ja toimeentulotuen käsittelyajat ovat venyneet laittomiksi, koska seitsemän (7) arkipäivän sijaan käsittelyaika on 14 arkipäivää. Perustoimeentulotuen käsittelyajan pidentäminen 10 arkipäivään vaarantaisi ihmisarvoisen elämän ja perustuslain takaaman toimeentulon ja huolenpidon. Käytännössä käsittelyajat venyisivät 20 arkipäivään. Perustoimeentulotuen käsittelyaika ehdotetaan puolitettavan esimerkiksi kolmeen (3) arkipäivään, jolloin hyvinvointialueen mahdollinen päätöksen teko ehtii toteutua seitsemässä (7) arkipäivässä. Lisäksi Kelaa on velvoitettava huomioimaan sosiaalityöntekijän pyynnöstä kiireellisesti käsiteltävä hakemus, siten että se tosiasiallisesti käsitellään korkeintaan kahden (2) arkipäivän sisällä.

Kun Kela tekee virheen perustoimeentulotukipäätöksessä, oikaisu pitää tehdä välittömästi, eikä 7 arkipäivän sisällä. Lisäksi lakiin pitää vahvistaa hakijan oikeusturvaa siten, että Kela ei voi päättää mielivaltaisesti, että se ei käsittele kalenterikuukauden aikana hakemusta toista kertaa kiireellisesti. Kela ei voi määritellä toimintaohjeissaan myöskään, mitkä kuuluvat kiireellisesti käsiteltävien asioiden piiriin. Oikeus toimeentuloon on aina riittävä peruste itsessään.

Ensisijainen keino lisätä toimeentulotuen luonnetta viimesijaisena tukimuotona, on korottaa ensisijaisten perusturvaetuuksien määrää ja muuttaa lapsilisä tuloksi, mitä ei huomioida perustoimeentulotuessa tulona laskelmalla.

Lopuksi pyydämme huomioimaan, että jos tavoitteena olisi todellisuudessa lisätä toimeentulotuen vaikutusta syrjäytymistä ehkäisevänä työvälineenä, käytettäisiin kepin lisäksi myös porkkanaa, kuten oikeusasiamieskin ministeriön selvitystä esittelevässä webinaarissa vuoden 2025 alussa esitystä kommentoi. Lisäksi säästöjä ei tämän esityksen myötä synny, vaan kuluerät siirtyvät muihin etuuksiin. Tämän sosiaali- ja terveysministeriön työryhmä itsekkin totesi.

Sosiaalityöntekijäin
liitto ry

Sosiaali- ja terveysministeriö kannustaa ehdotuksellaan toimeentulotukilain muuttamiseksi rikkomaan perustuslakia. Jo nyt käytäntö ohjata perustoimeentulotuen hakijaa asuinpaikan valinnassa on perustuslain vastainen. Kun perustuslakia alemman tason säätelyllä ohjataan perustuslainvastaiseen toimintaan, murentaa se oikeusvaltiota, aiheuttaa hajaannusta julkista valtaa käyttävissä elimissä ja näin heikentää kansalaisten luottamusta yhteiskuntaan ja valtioon.

Lakiehdotuksesta saa käsityksen, että sosiaali- ja terveysministeriö haluaa lisätä rikollisuutta, väkivaltaa ja kurjuutta yhteiskunnassamme sekä romuttaa sosiaalihuollon kokonaisuudessaan.